

BIGAMISTA V TŘEBECHOVICÍCH POD OREBEM

(List z historie kriminality na opočenském panství v XVIII. století)

Jaroslav ŠŮLA

Dne 4. ledna 1765 zaslal purkmistr a rada města Třebchovic hejtmanu kraje Královéhradeckého, Václavu Ferdinandu Vančurovi, svobodnému pánu z Řehnic, dopis, jehož text známe pouze z dochovaného konceptu. Uvádějí v něm, že Václav Kodydek,¹⁾ kdysi občan města (“zdejší synek”), před mnoha lety zběhl z opočenského panství a zanechal ve městě ženu Kateřinu a dceru rovněž pojmenovanou Kateřina.²⁾ Zběhl do Uher, kde ve vesnici Bury (?) - jak se “*beze všeho, respective protiprávního donucování, vyznal*” - se opět oženil s nějakou Marianou, což se právo dozvědělo od potulných lidí. Když se Václav Kodydek vrátil do Třebchovic, městské právo ho 14. prosince 1764 zatkl a vyslychalo. Je ovšem nemocný, “*na zdraví svém velikou ouhonu nese, vzlášt' na prsouch*”, “*chudoba na něm ... k spatření jest, takže přiošacován být musí.*” Jeho manželka Kateřina po celý čas jeho nepřítomnosti v poctivosti a v bázni boží setrvala. Kodydkův přečin je ovšem věc “*znameníť těžká*”, takže jak se má právo nadále zachovati?³⁾ Přikládají text výslechu (zde u spisu není ale dochován).

Odpověď krajského hejtmana, napsaná německy v Hradci Králové dne 8. ledna 1765, byla jednoznačná: Město Třebchovice má hrdelní

1) Příjmení je ve spisech psáno různě: Kodydek, Kodytek, Koditek, Kodidek. Používám znění vyskytujícího se v prvním spisu.

2) **Fr. Probošt** (*Obrázky z Třebchovic*. Rada první. Třebchovice pod Orebem 1909, s. 8) ví, že Kodydek byl mistr soustružnický a upozorňuje: “*Velmi zajímavý je výslech.*” Tento výslech ale dnes ve fondu AM Třebchovice pod Orebem bohužel dochován není a není dochován ani ve fondu AS ve Státním ústředním archivu Praha.

3) Článek vychází z písemností, uložených ve Státním okresním archivu v Hradci Králové, fond Archiv města Třebchovice pod Orebem, Listář, i. č. 224-243 (karton č. 2) a i. č. 244-246 (karton č. 3) a zápisy v radním protokolu z let 1760-1765 (SOKA Hradec Králové, AM Třebchovice pod Orebem, kniha č. 35, fol. 357, 362, 363, 367, 379, 441).

právo, Kodydkův přečin je kriminální zločin a patří k posouzení apelačnímu soudu v Praze, ať město beze všeho prodlení záležitost odešle a vyčká rozhodnutí soudu. Delikvent musí být bedlivě střežen a musí být z městského důchodu ve vězení vyživován.

Již 11. ledna 1765 purkmistr a rada "města Střebechovic" píší do Prahy apelačnímu soudu a sdělují mu informace, které předtím obdržel krajský hejtman. Pražský apelační soud dopisem ze dne 30. ledna 1765, který podepsal František Arnošt hrabě von Wallis, zaujal uvážlivé hledisko. Požádal Třebechovické o důkaz bigamie - chtěl ověřený opis záznamu o prvním sňatku Václava Kodydka s Kateřinou, skutečněného před 28 lety (tedy roku 1737), kterému měl požehnat kaplan Sýkora za přítomnosti dvou svědků, Antonína Šmidberského a Samuela Severy. Dopis došel do Třebechovic teprve 9. února a páni radní psali odpověď dne 11. února. Bývalý kaplan, nyní již farář Jan Nepomuk Sýkora, prohlásil, že v době, kdy nastupoval svůj duchovní úřad, neměl k dispozici matriky, a proto v nich zápis o sňatku Václava Kodydka zapsán není a tudíž nelze vystavit úřední doklad o sňatku. Tento nedostatek měl být vyrovnán svědeckou výpovědí již jmenovaných svědků kopulace; proto na žádost apelačního soudu krajský hejtman V. F. Vančura dopisem za dne 22. března vyzval městskou radu, aby se svědkové kopulace a pamětníci této události dostavili dne 23. března v devět hodin dopoledne do Hradce Králové jako krajského města, aby zde v kanceláři městského rychtáře dosvědčili Kodydkův sňatek. Okamžitě po obdržení tohoto příkazu městská rada "nejponiženěji" oznámila krajskému hejtmantu, že příštího dne budou v Hradci Králové svědčit v záležitosti Kodydkovy "polygamie" Jan Prokop sen. a Jiří Prokeš sen., kteří byli sňatku přítomni - zřejmě svědkové kopulace již nežili, když nebyli do Hradce Králové vysláni.

Míjely měsíce jara a léta roku 1765, z kterých nemáme žádných zpráv o vývoji této kauzy. Delikvent byl v té době vyslýchán, ale záznam jeho protokolu dochován není. Václav Kodydek živořil v třebechovickém městském vězení, ale soudní mašinerie pracovala dále.⁴⁾ Ze září 1765 máme k dispozici Kodydkův dodatečný výslech, ze kterého se konečně dozvídáme pohnutky jednání tohoto nešťastníka. Apelační soud totiž dne 13. září 1765 poslal městské radě třebechovické text tří otázek, které měla Václa-

4) V červnu a červenci 1765 se konaly v Třebechovicích misie. O náboženských postojích V. Kodydka nemáme žádných zpráv, usuzují proto, že byl katolíkem (a podle jména předpokládám, že do Třebechovic přišel on či jeho předkové ze Žamberka). O náboženských poměrech na Třebechovicu viz moji studii (Jaroslav Šůla, *Četba tajných nekatolíků třebechovické farnosti v XVIII. století*. Východočeský sborník historický, 4, Pardubice 1994, s. 103-138).

vu Kodydkovi rada položit a jeho odpověď měla být apelaci odeslaná. Městská rada vězně ("s zdejším žalářem ... sevřeného") před sebe do radního domu předvolala dne 23. září 1765. Kodydek "takové jeho odpovědi, které stále a nezměněně - byť se mu pravda božská a těm podobná pohnutelná slova hojně předstírala - opáček", a tak městská rada "nejponiženěji poslušně" dne 24. září odeslala do Prahy záznam výslechu a uvedla, že očekává "dalšího nejmilostivěj ponaučejícího rozkazu."

Václavu Kodydkovi byly položeny následující tři otázky:

1. "Václave Kodytku, vy ste na otázku 99. vyznal: že po vaší druhé svadbě teprve ve dvou letech ste se dozvěděl, že vaše první žena ještě živa jest, to ale řícti nemůžete, poněvadž po vašem outěku vaši první ženu Kateřinu doma živou a zdravou ste zanechal, pročez následuje, že ste vědomitě, že jest vaše první žena živa, druhou Marii Annu za manželku sobě bráti oumysl měl?"

2. "Byť vy váš oumysl tvrdošijmně skrýval a zapíral, přece jisto jest, že ste věděl vaši první manželku ještě živou bejti, na jakej pak způsob ste mohl i s přísahou doložit, že vdovcem ste a že vaše první manželka umřela, protož tím více vyplejvá: že ste vědomitě, že jest vaše první manželka ještě živa, jenom na podvod u tamního faráře svývolně přísahu složil."

3. "Vy ste na otázku 107. právně vyznal: ze nejenom vy, nýbrž jak Matěj Charouz, tak také Matěj Jelínek, tomu nyní jmenovanému Charouzovi k vůli na to přísahu sou složili, že skutečně vdovcem ste, a že první manželka vaše, Kateřina, již umřela, tehdy se tudy napomináte Bohu milou pravdu vyjeviti, na jakej způsob jak vy, tak hned řečený svědkové takovou nepravdivou věc s přísahou stvrditi mohli, kdežto ze všeho patrně vyplejvá, že právě vaši první manželku, před vaší druhou svadbou, spravedlivě živou bejti věděti museli, tak tu tělesnou přísahu bezprávně ste složil."

Nešťastný delikvent vypovídal následovně, zdůrazňujíc svoji neinformovanost - či spíše dezinformovanost - která ho, bez zlého úmyslu, přivedla do vězení a ohrožuje ho na životě (jak si jistě již uvědomoval):

1. "Jak živ sem ten oumysl neměl, abych sobě jinou manželku pojal, když by první ještě živa byla, až ten Charous přišel, kterej pozděj ze Střebechovic vyšel, a mně povídal, že má žena Kateřina umřela; vdovcem sem se sice pořád nazýval, aby lidi neřekli, že sem od manželky utek."

2. "Podle řeči Charouzovej sem to udělal, kterej mně povídal, že má manželka Kateřina umřela."

3. "Inu, dyť povídám, že Matěj Charous mně povídal, že má manželka Kateřina umřela, tak jsem jsi tu druhou namluvil, a potom sme šli s Charouzem druhej den k panu faráři strany kopulace, a on žádal, abych mu

vokázal atestaci, že má první manželka umřela, anebo abych pár svědků zaved, na samým Charouzovi nechtěl přestat. Charous povídal, že veme ještě druhého a vzal toho Jelínka a ten Jelínek to udělal k vůli Charouzovi, spolech se na Charouza, že on to dojistá ví, já sem to nejmenšího - Bůh to ví - nevěděl, ani pomyslíti nemohl, že by oni snad na něco pochybného chtěli přísahat, a tak sem já nemoh vědět, že má manželka Kateřina živa jest, a taky sem nevěděl.”

Výslechu byli přítomni - a správnost zápisu potvrdili - úředníci města Třebechovice: Jakub Severa, aktuarius; Josef Černý, konšel; Vojtěch Radouský, primas; Jan Bílý; František Hájek; Jan Nosek; Václav Rolz (?!); Václav Pitr. Zápis pořídil městský písař Josef Hains Schmidberský.

Dne 12. října 1765 apelační soud na Hradě pražském (totiž prezident, viceprezident a radové Její Milosti nad apelací) vynesl jménem a na místě Její Milosti Římské císařovny v Germánii, Uhřích a Čechách, královn Marie Terezie, rozsudek: “*měvši tu od práva města Střebechovice Václava Koditka při téměř právě za příčinou pojiti dvou manželek vězením zjištěného, spolu s dobrovolným jeho vyznáním*” ... “*toto naučení dávají a z práva nacházejí: Že nadjmenovaný zločinec Václav Kodidek pro takové těžké přečinění své jiným ku příkladu a ostraze, sobě pak dobře zasloužilému trestu s mečem na hrdle trestán býti má podle práva.*” Rozsudek, podepsaný vlastnoručně Františkem Arnoštem hrabětem z Wallis a Janem Václavem Reisserem, byl zveřejněn “*v místě radním města Střebechovice*” dne 21. 10. 1765. V průvodním dopisu z apelačního soudu se purkmistr a konšelé “*města Střebechovice*” ještě nabádají, že nad zločincem “*náležitě, jak v skutek uvědsti dáti, věděti budete*”, tj. že právo města Třebechovic bude vědět, jak vykonat rozsudek a postarat se o jeho provedení.

Právní výrok se opíral o kodex Pavla Kristiána Koldína (Práva městská Království českého a Markrabství moravského spolu s krátkou jich sumou), paragraf M-XL: “*Muž, maje živou manželku oddávanou, a od té ujda, jinou by sobě pojal a s ní se oddal: bude-li v tom shledán, stát bude.*”⁵⁾

Jak z dalších spisů vyplývá, městská rada třebechovická se dopisem ze dne 24. října 1765 obrátila na Matěje Navrátila, biskupského prokurátora (byl to přísežný právní prokurátor) královéhradecké konzistoře. Sdě-

5) *Práva městská Království českého a Markrabství moravského spolu s krátkou jich sumou od M. Pavla Krystyana z Koldína*. Vydání páté. Upravil Josef Jireček. Praha 1876, s. 311; *Codex Juris Bohemici. IV/III-II.*, ed. Josephus Jireček. Prague 1876, s. 311.

lila mu, že po vyhlášení rozsudku se na ni obrátil v tamním vězení “*zajištěný zločinec Václav Kodydek*”, aby pro něj u apelačního soudu požádala o milost (což byl tehdejší obvyklý postup): “*... i uznajíce my z té takové prozobné okolostojičnosti naši povinnost*”, tak ho žádají, aby se mohli sejít v Třebechovicích či jinde a dohodnouti se na postupu, aby byla Kodydkovi udělena milost; prokurátor měl převzít tuto práci “*nejprve pro odplatu věčnou, tak také Gratiale časný.*” Matěj Navrátil nabídku přijal a potvrdil 26. října 1765 městské radě, že převzal 21 kusů akt týkajících se kauzy Václava Kodydka. Současně jí zaslal koncept tezí textu žádosti o milost, kterou měl Václav Kodydek poslat prostřednictvím městské rady přímo panovníci, české královně Marii Terezií I.

Definitivní verzi žádosti o milost pak Matěj František Navrátil napsal a podepsal. Není datovaná, do Třebechovic došla 8. listopadu 1765. Je mnohomluvná, pokorná, právnicky dobře koncipovaná, ale naše znalosti o osobním životě a Kodydkových osudech příliš nerozhojňuje. Pochopitelně, veškerou vinu svaluje na Matěje Charouze a Matěje Jelínka, kteří prý přísahali u oddávajícího faráře v Uhrách, že Kodydkova manželka Kateřina je mrtvá. O těchto svých krajanech vězeň v petici říká: “*... že by zběhli a poběhlci byli, sem nikdy nevěděl*”, byl prý těmi dvěma zlopravěstníky podveden. Prosí o zmírnění trestu - bojí se, že by skrze tu ohavnou a těžkou smrt pověst a dobré jméno jeho první ženy Kateřiny a tří dětí, které dosud jsou naživu v Třebechovicích, bylo “*stenčeno a jejich srdce, vidíce otce svého tak náramně utrpěti, bolesti puknuté nebylo.*” Poukazuje na své dobrovolné a pravdivé vyznání, odpověděl - jsa nemocný - vyšetřujícímu soudci na 156 otázek. Když se dozvěděl, že manželka Kateřina je živa, dobrovolně “*na místo potrestání sebe odebral*”, protože není zatvrzelý ani “*bezbožník navyklej*”, a tudíž by si snad zasloužil lehčí trest. Vedl prý vždy dobrý život, od 17. prosince 1764 snáší “*přetrpkej a velmi těžkej žalář a železa*”, je “*na prsech mdlej*”, na nohách “*opuchlej*”. Je věkem sešlý, je mu 54 let (narodil se tedy roku 1711, ale nevíme kde), je churavý stařec s plačtivýma očima, plaze se kolenáčkami prosí římskou císařovnu-vdovu a jejího syna Josefa II., “*nepravosti mladosti mé oplakávajíc*”, o milost, aby jemu, který je již nad hrobem, byl podruhé darován život, který poprvé dostal do Pána Boha.

Žádost o milost stejně nakonec skončila u apelačního soudu. Ten zrušil ortel smrti a vyřkl nový rozsudek: Václav Kodydek měl dvě léta “*v železích a poutech dle možnosti a síly*” pracovati na obecním či panském díle, s výjimkou nedělních a svátečních dnů. Změna trestu nese datum 3. prosince 1765, do Třebechovic došla 17. a zveřejněna byla 18. prosince 1765. Následujícího dne purkmistr a městská rada poděkovali

urozenému a vysoce učenému Matěji Navrátilovi za jeho úsilí o zachránění života V. Kodydka vedoucí ke změně trestu, požádala ho o vrácení spisů a dotázala se ho na výši odměny. Biskupský prokurátor odpověděl 20. prosince. Zapůjčené spisy vracel, za svou práci "*pro chudobu onoho Maleficanta*" si nic neúčtuje, ale pouze žádá město o nahrazení cestovních výloh - za dvě cesty do Prahy si účtuje 8 zlatých 19 krejcarů a 3 denáry a slibuje své služby městu i v budoucnu.

Městu se asi suma nezdála, okamžitě ji nevyplatilo (prý neměla takovou částku po ruce), ale v lednu následujícího roku (6. 1. 1766) ji splatilo a hned se u prokurátora informovalo na způsob likvidace výloh, které s případem a vězněním V. Kodydka mělo. Otázka náhrady výloh, spojených s vězněním nešťastného bigamisty, město zaměstnávala čím dále tím více. Korespondovalo o tom s M. Navrátilem (14. 2. 1766), který asi městské radě poradil, aby se obrátila na apelační soud. Město zajímalo, kdo mu tyto výlohy nahradí (městskému rychtáři, právnímu poslu, živěni vězně od 14. 12. 1764 - 19. 12. 1765, dokonce i "*písáři městskému od každého archu sepsané vyhledávajícnosti*", cestovně svědkům Janu Prokopovi a Jiřímu Prokešovi, poslovi a samozřejmě i položku vyplacenou prokurátoru Navrátilovi atd.). Dne 26. února 1766 si tyto náklady spočítalo na 69 zl. 15 kr. 3 den.

Ten, kvůli kterému se město tolik vzrušovalo, však dne 16. května 1766 umřel. Sdělilo to město dne 16. června 1766 dopisem M. F. Navrátilovi, kterému si současně postěžovalo, že doposud neobdrželo do apelačního soudu odpověď na svůj dotaz ohledně likvidace výloh spojených s vězněním V. Kodydka. Na urgenci z 8. července 1766 (došlou do Prahy 11. 7. 1766) doprovázenou účtem výloh (změněno na 62 zl. 26 kr.; v účtu je započítáno 4 zlaté 15 krejcarů "*an Medicamente und Begräbnüss-Unkosten*" i strava v denní částce 4 krejcarů vězni; od 14. prosince 1764 do dne smrti tato suma činila 37 zl. 52 kr.) apelační soud konečně odpověděl dopisem ze 14. července 1766. Lakonicky sdělil, že výlohy mu nikdo nebude refundovat, že musí být hrazeny z městské pokladny.

Skončil se životní běh jednoho opočenského poddaného v XVIII. století. Snad se někomu může zdát, že jsem vylíčil "obrázek z Opočenska", obdobný těm, které psal Zikmund Winter (ke kterému si nedovolují se přirovnávat jako k velkému historikovi a spisovateli, který pro mne jest a zůstane vzorem). Nicméně Kodydkův životaběh mne zajímá. Z dosažitelných dokumentů, které jsem se snažil maximálně vytěžít, nevyplývají pohyby jeho jednání, bohužel se mi ani nepodařilo přesně identifikovat uherskou (podle mého názoru asi slovenskou) obec, kde se podruhé ože-

nil. Jeho zaměstnání tam, předchozí rozchod s první manželkou a opuštění druhé manželky mně zůstává záhadné a nechtěl bych Kodydkovo počínání nazvat "zkratové", poněvadž by to jistě nebylo vystihující. Nicméně bigamie - byť nevědomá - trestný čin byl a je dodnes trestaná.⁶⁾ I dnešní Trestní zákoník č. 140/61 Sb. na ni pamatuje a v paragrafu 210 o Dvojím manželství říká: "*Kdo za trvání svého manželství uzavře manželství jiné, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta.*" Odstavec 2 téhož paragrafu pamatuje stejnou sazbou též na toho, "*kdo uzavře manželství s osobou, která již je v manželství jiném.*"

Dnešní doba již dávno odzvonila bigamistům a sňatkovým podvodníkům, a tak se o bigamistech vyprávějí jen legendy. Z neznámějších novodobých bigamistů jmenujme spisovatele Jaroslava Haška a pak jednoho českého univerzitního profesora etnografie - o němž však nevíme, zda jeho druhý sňatek, uzavřený v tehdejší SSSR, nebyl součástí jeho etnografických výzkumů. Současná populace, nejen na Opočensku, ale v celé České republice, neholduje bigamii, poněvadž své určité touhy realizuje tzv. moderně, netrestným poměrem. Nikomu tedy dnes již nehrozí trest smrti, natož stětí mečem. Ale - jak mi řekl nedávno jeden náhodný posluchač výkladu příběhu Václava Kodydka - kdyby prý se dnes měl trestat podle mravního kodexu osmnáctého století český člověk, tak by český národ byl vyhuben!

6) Dnešní právní věda definuje:

a) bigamii = dvojí manželství jednoho z manželů současně, tedy dvojženství. Jde o trestný čin spočívající v uzavření nového manželství za trvání dosavadního manželství nebo uzavření manželství s osobou, která již v jiném manželství žije;

b) polygamií = soužití jedné nebo několika osob jednoho pohlaví s několika osobami pohlaví opačného;

c) polygonii = soužití jednoho muže s několika ženami, tedy mnohoženství.